

Mehmed Mujezinović

**NEKOLIKO KRONOGRAMA I ZAPISA NA OBJEKTIMA
GAZI HUSREVBEGOVA VAKUFA U SARAJEVU**

Kod pokretanja edicije „Anali Gazi Husrev-begove biblioteke” prvenstveno se imalo u vidu prezentiranje naučnoj javnosti bogate građe ili pak radova nastalih na osnovu podataka iz ove biblioteke, zatim institucija vezanih za Gazi Husrev-bega. Autor ovih redaka je, držeći se toga principa, objavio u proteklih šest knjiga Anala nekoliko sitnijih priloga, vezanih kako za Gazi Husrevbegove objekte ili pak materijale koje pruža ova biblioteka.¹⁾

U knjizi II-III Anala doneseni su neobjavljeni natpisi sa Husrev-begovih građevina, a ovaj puta, pored još neobjavljenih kronograma sa građevina, donosimo i nekoliko zapisa sa pokretnih predmeta koji se nalaze u posjedu Gazi Husrevbegova vakufa.

U svemu ovaj puta objavljujemo sedam kronograma i zapisa.

(Bez datuma, XVII st.?)

MUSHAF U GAZI HUSREVBEGOVOJ DŽAMIJI

Ovaj Mushaf, veličine 32 x 234 cm, pisan krupnijim veoma lijepim neshi pismom, danas se čuva u Gazi Husrev-begovoj džamiji. Između redaka teksta Mushafa nalazi se doslovni prevod na turski jezik, a koji prevod je dat sitnije i u kosim redovima. Međutim prevod nije u cjelini sačuvan, jer s početka nedostaje teksta prevoda do 84. ajeta (počinje sa riječima: „Tufaduhum vehuve muharremun alejkum”), a na kraju prevod ide do kraja sure „Ed-Duhan”, i od slijedeće sure „El-Džasiye” napisan je samo naslov. Dakle, na kraju nedostaje više od pet džuzova.

1) To su slijedeći prilozi: Diplome kaligrafa Islamovića u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, knj. I, 1972. str. 91-96; Neobjavljeni natpisi sa Gazi Husrev-begovih građevina u Sarajevu, knj. II-III, 1974., str. 185-193; Nekoliko rukopisa prepisanih u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu, knj. IV, 1976., str. 21-33; Biblioteka Mehmed Razi Velihodžića, šejha i muderisa Husrev-begova hanikaha u Sarajevu, knj. V-VI, 1978., str. 65-83 i Tri stara orijentalna rukopisa u jugoslavenskim zbirnama, prepisani u Iraku, knj. V-VI, str. 205-217.

Mushaf kojeg obrađujemo nema datuma prepisa niti imena prepisivača, ali po vrsti papira, načinu pisanja i drugim okolnostima mogli bismo rukopis datirati u XVII stoljeće.

Rukopis je smješten u posebne rahle,²⁾ a korice njegove su pričvršćene za rahle kovanim klincima sa velikim glavama.

Ovom prilikom bi učinili još jednu napomenu. Naime, kod nas je sačuvano nekoliko rukopisa sa interlinearnim prevodom Mushafa na turski jezik, pa bi ove rukopise trebalo usporediti i detaljnije izučiti, jer među njima možda ima i prevoda naših ljudi.

1145 = 1732/33

RUKOPIS MUSHafa U GAZI HUSREV-BEGOVOJ DŽAMIJI

U Begovoj džamiji, na ćursu do mihraba, i danas se čuva jedan primjerak Mushafa, veličine 39 x 25 cm, pisan na debljem kvalitetnom papiru žućkaste boje, a čije stranice su obrubljene jednom debljom zlatnom i tri tanke crne linije. Rukopis krupan i veoma ispisan. Njegove korice su u kožnom povezu pričvršćene za posebne rahle.

Rukopis je prepis bosnabrodskog kadije iz 1723/33 godine, kako se to vidi i iz slijedeće odulje bilješke na arapskom jeziku, kojom on ujedno vakufi ovaj primjerak za Begovu džamiju.

Bilješka u prevodu glasi:

„O Bože, koji brišeš (praštaš) grijehе svojih robova u času kada ovi čine dobra djela, kako si to i objavio svome robu (Muhamedu): „Zaista dobra djela brišu ružna” (Kur'an XI, 114), neka je na Njega (Muhameda) najbolji salavat i najsavršeniji pozdrav, a neka je salavat i na njegovo društvo (ashabe), koji su odlikovani visokim stepenima. Bože, primi moje uvakufljenje ovog Mushafa Časnog za dušu dobrotvora, preko mutevelije, a koji dobrotvor je poznat u Bosni pod imenom Husrev-beg, pa je na glasu i njegov istoimeni vakuf (Ovo vakufim) nadajući se zadovoljstvu Božijem i šefaatu (zagovorništvu) Muhameda — neka je na njeg Božji salavat — „onoga dana kada čovjeku neće koristiti njegov imetak niti njegov porod, osim ko pred Allaha dođe čista srca” (Kur'an, XXVI, 88- 89), (vakufim) na način i uz uvjete kako se to i čini u skladu sa lijepim običajima dobrotvora (vakifa, a to je da se Mushaf čuva u džamiji spomenutog Emira, da se ne smije prodati, niti založiti i tome slično, a što bi moglo dovesti do njegovog propadanja ili oštećenja, pa ko ove uvjete izmijeni on je grijешnik i neka je na takvog prokletstvo Božije i svih stvorenja — meleka, džina i svih ljudi.

Prepisao siromah Muhamed Bošnjak, privremeni kadija u Bosna Brodu (Zenici), godine hiljadu stotinu četrdeset i pete po Hidžri (ili 1732/33) Onoga kojem pripada svaka čast i moć i neka je spas i blagoslov na Onog nakon kojeg više pejgamera nema.”

Iz bilješke se, prema tome, razumije da je prepisivač i vakif ista osoba.

Rukopis je potreban intervenciji konzervatora.

2) Rahle su stalak od drveta kod kojeg se dvije daske uklještaju poput makaza, a stalak služi za stavljanje na njegov knjige, najčešće Mushafa, u svrhu učenja — čitanja.

Redžeb 1198 = maj 1784.
RUKOPIS MUSHAF A U HUSREV-BEGOVU TURBETU

U turbetu dobrotvora Husrev-bega nalazi se jedan Mushaf, većeg formata, veličine 35 x 50 cm, pisan krupnim i krasnim neshi pismom. Prve dvije stranice su bogato ukrašene arabeskama u više boja među kojim prevladava zlatna i plava. Ostale stranice su obrubljene sa po jednom širom zlatnom i tri tanke crne linije. Svaka stranica ima samo po jedanaest krupno pisanih redaka.

Rukopis je djelo veoma vješta kaligrafa, a za kojeg se i u zapisu kaže da je stručnjak (arif).³⁾ Spomenuti kaligraf je Muhamed Filibevi (iz Plovdiva), a njegov učitelj Mir Husejin Sadik, kako se vidi i iz prevoda slijedeće bilješke na kraju Mushafa:

„Pisao slabašni katib Muhamed, poznati stručnjak Filibevi Muhamed, učenik Mir Husejina Sadika Filibevi, neka mu kao i njegovim roditeljima Allah oprosti (grijehe) kao i onima koji budu gledali i čitali ovaj Mushaf. Amin! Pisanje dovršeno u ponedjeljak mjeseca redžeba godine hiljadu stotinu devedeset i osme.” (Maj, 1784).

Rukopis je u dobrom stanju.

Kreševljaković spominje da je ovaj Mushaf otkupljen iza 1862. godine od žene Ahmed-bega Hisarića, a koja je ovaj Mushaf donijela sa sobom iz Užica kada se ovdje (u Sarajevu) nastanila kao muhadžir. Vidi H. Kreševljaković, Mezari i turbeta oko Begove džamije, Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice, Sarajevo 1932, str. 38 i 39.

1208 = 1794/95
MUSHAF U HUSREV-BEGOVOM TURBETU

Osim Mushafa kaligrafa Filibevije, kojeg smo ovdje obradili, u Husrev-begovom turbetu se nalazi još jedan Mushaf sa zapisom njegova prepisivača, iz 1208. h. godine, ali je ovaj manjih dimenzija i sasvim jednostavne i skromne obrade. Prepisao ga je neki Ibrahim, sin Omerov, kako se vidi iz prevoda slijedeće kraće bilješke na arapskom jeziku, a glasi:

„Pisanje ove časne i blagoslovljene Hatme je dovršeno rukom slabašnog roba Ibrahima, sina Omerova, kojem je potrebna milost Allaha kao i njegovim roditeljima i njegovom učitelju i svima vjernicima, Amin! Godina 1208.” (1793/94).

Pismo sasvim jednostavno i primjerak bez ikakvih ukrasa.

Kako je ovaj rukopis dospio u Husrevbegovo turbe nije nam poznato.

I pored spomenuta dva u istom turbetu se nalazi još jedan rukopis Mushafa, ali ovaj nema ni zapisa prepisivača niti godine prepisa (sudeći po papiru rukopis je iz XIX st.). I ovaj primjerak je sasvim jednostavan bez ikakvih ukrasa, pismo obični nesh.

U Gazi Husrev-begovom turbetu postoji danas i jedna novija i skromnija zbirka štampanih primjeraka Mushafa, a koji su primjerci pokloni raznih stranih delegacija i

3) Neko je Kreševljakoviću spomenutu riječ „arif“ = poznat, stručan, preveo sa vlastitim imenom Arif, što nije tačno, jer je kaligrafu kako vidimo ime Muhamed Filibevi. H. Kreševljaković, Spomenica Gazi Husrev-begove

pojedinaca, koji su prilikom svoje posjete te primjerke, sa posvetom, darovali Husrev-begovoj džamiji. To su zapravo reprezentativna izdanja u veoma luksuznoj opremi i predstavljaju lijepe i veoma vrijedne primjerke Mushafa.

Kada je već spomenuta i zbirka štampanih izdanja Mushafa, ovdje bi učinili i jednu napomenu, zapravo sugestiju. Naime, u mnogim džamijama kako u Sarajevu tako i u unutrašnjosti, a i kod pojedinih porodica, nalaze se ranija izdanja štampanih Mushafa, od kojih su neki i stari. Ako imamo u vidu da su u Bosnu i Hercegovinu, prije nego li je Islamska zajednica BiH počela sa izdavanjem svojih Mushafa, uvoženi i dopremeni Mushafi iz raznih krajeva svijeta, a naročito iz Carigrada, to bi zbirka tih raznih izdanja predstavljala zanimljivu kolekciju. Takav poduhvat bi se mogao ostvariti u sklopu osnivanja Islamskog muzeja, na koji bi način se mnogi vrijedni primjerci sačuvali od propadanja.

Ramazan 1281 = 28 I — 27 II 1865.

KRONOGRAM O USTROJSTVU NIZAMSKE VOJSKE U BOSNI

Poznato je da je sultan Abdul-Aziz (1830-1876) za svoje vladavine osmanskim carstvom (1861-1876), između ostalog, godine 1864. zaveo u Bosni nizamsku regrutaciju, na bazi opće vojne dužnosti, a proveo je i druge brojne reforme,⁴⁾ a o kojem događaju upravo govori i jedan kronogram, ispisan na debljem papiru (veličine 55 x 84 cm), koji je uramljen i ustakljen i danas se čuva u posjedu Uprave Husrev-begova vakufa. Kronogram je ispisan krasnim talik pismom, a između redaka su smješteni crteži raznih cvjetića, pa tako cijeli kronogram privlači oči gledaoca i predstavlja veoma lijep ornamenat.

Tekst kronograma u prevodu sa turskog jezika glasi:

„On (Allah) je Moćan!”⁵⁾

„Privrženik istine, veliki sultan, pobjedonosni vlastodržac

To jest Abdul-Aziz Han, padisah vlasti i vjere

Vladavina i carstvo su obnovljeni tvojim dolaskom

Jer si odmah učvrstio vladavinu i položaj sultana

On je najprije carstvo zaštitio od nereda

A zatim je uredio vojsku, taj Šah odabrani

Sve to nije moguće kazati u dvije riječi

Jer bi prikaz njegovih djela zahtijevao stotine komentara

Posebno je spomenuti ukidanje nedjelotvornih organa uprave

A u cijelom carstvu je novcu dao zlatnu podlogu

Rodove pomorske, kopnene i tobdžijske vojske

Doveo je u novi red uz veliko zalaganje, taj Šah

I za kraće vrijeme učinio je mnogo velikih djela

Pa su tako zapanjeni ostali oni koji ne vide daleko.

Jedan stih još nepreveden.

4) Enciklopedija Leksikografskog zavoda sv. I, str. 5-6.

5) Ova invokacija smještena iznad stihova u polumjesecu, a čije značenje je: „Allah je moćan”, ujedno aludira i na sultana Abdul-Aziza.

*Jedno od njegovih je djela i ustrojstvo bosanske vojske
A kod čijeg popisa natjecahu se junaci jedan za drugim
Kada je fermanom ustrojavana bosanska vojska
Pod carskom zastavom bijaše ovaj sićušni rob kao valija Bosne
To je sreća stajati na usluzi carskoj
Neka mu život i sreću u svim djelima poveća moćni Stvoritelj
I neka u budućnosti postigne veće uspjehe nego li u prošlosti
Neka mu se trajno u svim djelima ispune želje njegove
Robče Osman riječima izreče kronogram
I sa poniznošću stavi čelo svoje na prag njegov
Sa oduzimanjem jedan odmah se sroči kronogram:
U Bosni je ustrojio asker taj sultan vjere.”*

Ispod teksta kronograma je u dva mala kružića ispisan sasvim sitno tekst na perzijskom jeziku, a u prevodu glasi:

„Pisao crnim perom ovaj primjerak Abas Ali, časnog mjeseca ramazana 1281.” (28 I — 27 II 1865). Zbrajanjem brojne vrijednosti slova posljednjeg stiha dobivamo zbir 1282, od čega treba oduzeti 1 — na što aludira i autor — da bismo dobili hidžretsku 1281. godinu.

Iz predzadnjeg stiha ovog oduljeg kronograma, koji sadrži 30 distihona, vidimo da je njegov autor — pjesnik Osman. U kontekstu stihova on govori da se tada nalazio na položaju valije u Bosni, pa je, prema tome, autor ovog kronograma Topal Osman- paša.⁶⁾

1311 = 1893 **KRONOGRAM O OBNOVI ŠADRVA NA** **U DVORIŠTU GAZI HUSREV-BEGOVE DŽAMIJE**

Pri vrhu bazena na samoj čašci šadrvana, u dvorištu Husrev-begove džamije, nalazi se u tri elipsasta polja ispisan talik pismom natpis u prozi na arapskom jeziku. Slova su udubljena. Natpis govori o podizanju današnjeg šadrvana, a u prevodu glasi:

„Ovaj bazen je podignut u vrijeme uprave mutevelije Mir Muhamed Behdžeta-bega, godine mir (1893).

Prema tome, iz prednjeg tariha vidimo da je današnji šadrvan podignut 1893. godine,⁷⁾ a na mjestu kojeg ranije stajaše šadrvan drugog oblika. Taj je bio sagrađen

6) Topal Osman-paša imenovan je bosanskim namjesnikom 23. januara 1861. g. i na tom položaju, s jednim malim prekidom, ostaje do 25. maja 1869. g. Rođen je u jednom selu kraj Smirne, od oca Hadži Šerifa-age. Bio je pomorski oficir, a pored ostalih dužnosti bio je i beogradski muhafiz. Umro je u Carigradu 25. jula 1874. g. Topal Osman-paša je bio veliki pobornik provođenja reformi u Turskoj. Inače njegovi biografi govore da je dosta dobra učinio. U Bosni je uz pomoć seraskera Dževdet-paše organizirao nizamsku vojsku. O Osman-paši kao pjesniku nismo našli inače podataka. O Osman-paši vid.: Koetschet, Osman Pascha Zur Kunde der Balkanhalbinsel. Herausgegeben von dr Carl Patsch, Hefte 9, Sarajevo 1909; Sidžili Osmani, III, str. 29; H. Kreševljaković, Dževdet-pašina pisma o Bosni, 1932, str. 3; VI. Skarić, Sarajevo od najstarijih vremena do 1878, Sarajevo 1937, str. 222-223.

7) Za današnji šadrvan (bazen) Truhelka piše: „Ovaj šadrvan je dvanaesterouglast, a načinjen je 1893, od bijelog zrnastog vapnenca dobavljena sa otoka Brača. Taj šadrvan, kažu, daje vjerna kopija jednom originalu koji se nalazi u Brusi u Ulu-džamiji”. U mogućnosti smo da ovdje donesemo i fotos toga šadrvana iz Ulu-džamije, iz koje se vidi da je naš šadrvan zaista kopija spomenutog. Dr Čiro Truhelka, Gazi Husrev-beg, njegov život i njegovo doba, GZM 1912, str. 166-167. Isti Truhelkin rad o šadrvanu prenesen je i u Spomenicu Gazi Husrev-begove četiristogodišnjica, Sarajevo 1932, str. 43-43.

od bosanske miljevine, okrugao, visine do 1 i po metar, a u promjeru je imao 4 m. Na njemu je stajala željezna rešetka u obliku kupole. Na tom šadrvanu je bilo 16 česama, a pod svakom bijaše po jedan kubus.

Na ovaj stari šadrvan odnosi se svakako i bilješka sarajevskog ljetopisca Bašeskije, koji bilježi:

„Ove 1186 (1772/73) godine pokriven je olovom šadrvan u dvorištu Husrev-begove džamije u koju svrhu je utrošeno preko hiljadu groša”.⁸⁾ Iz ove Bašeskijine bilješke daje se shvatiti da je i raniji šadrvan bio natkriven.

1314= 1896/97

ZAPISI NA ČIRACIMA U BEGOVOJ DŽAMIJI

U Gazi Husrev-begovoj džamiji, ispred mihraba, nalaze se četiri bakrena pozlaćena velika čiraka,⁹⁾ vanredno lijepo ornamentisana, sva četiri približno istih dimenzija (vis. 1 m i promjera u podnožju 60, a pri vrhu 30 cm) sa tekstualno i dimenzijama jednakim zapisima (12 x 7 cm) o njihovoj izradi, a iz kojih se zapisa vidi da ih je ukraasio (kalemio) sarajevski majstor kazandžija Bektić. Zapisi glase:

„*Vakuf Gazi Husrevbegov. Rad majstora (uste) Saliha Bektića. Godina 1314. (1896/97).*¹⁰⁾

Napomenuti nam je da su čiraci u Begovoj džamiji rađeni u doba uprave mutevelije ovog vakufa Mehmed Behdžet-bega, a i šadrvan je obnovljen u njegovo vrijeme, kako to izričito stoji u pređašnjem kronogramu na samom šadrvanu, a što je urađeno 1893. godine. Kreševljaković navodi da je u doba ovog mutevelije sagrađena još i moderna zgrada Husrev-begova mekteba i jedna kuća za izdavanje pod kiriju na mjestu nekadašnjeg Đulova hana.

Mehmed Behdžet-beg je rođen u Sarajevu 21. aprila 1858. g., a bio je mutevelija Gazina vakufa od 3. februara 1887. do 1901. godine, kada se je odrekao ove službe. Umro je 24. jula 1920. godine u Sarajevu.

8) Bašeskija, Ljetopis, Sarajevo 1968, str. 157.

9) Čirak, perz. = Cirag, ima više značenja, a ovdje znači svijećnjak, odnosno stalak na kome svijeće stoje. Na ovaj čirak bi se stavljala lojanica sa fitiljom, vis. 1-2 m i debljine 10-15 cm. Svijeća je obložena kartonom ili mukavom, pa su ovi svijećnjaci poznati i kao mukave, a karton bi se s polja ukraasio ornamentima. Danas su, razumljivo, kroz ove svijećnjake provedene električne sijalice. U pojedinim vakufnamama ove svijećnjake nazivaju i šeme'dan, pa su oni ponegdje poznati pod tim imenom, a i ta riječ znači mjesto gdje se stavlja osvijetljenje.

10) Kreševljaković za Bektića kaže da je bio „osobit majstor u izgrađivanju buhurdara (kadionica). Mnogo je radio za Osman-pašu (o Topal Osman-paši vidi ovdje str. , bilj.), a iza okupacije za Otta pl. Szentgyorgyiya”. Tim povodom Kreševljaković navodi kako je francuski konzul donio na dar Topal Osman-paši nekakvu zdjelu od porcelana, na čijem je vrhu bila izrađena (na poklopcu) ptica, pa se time spomenuti konzul mnogo hvalio Osman-paši sa francuskim proizvodima. Osman-paša je, poznajući Bektića, rekao konzulu da bi se nešto slično moglo napraviti i ovdje u Sarajevu, pa je pozvao Bektića, pokazao mu zdjelu i zatražio da i on nešto slično napravi. Kada je Bektić za desetak dana donio paši svoj proizvod obojica (i paša i konzul) divili su se rukotvorini, djelu jednog „zatucanog” Bošnjaka, čije je djelo bilo ljepše od francuskog fabrikata. Ali, nastavlja Kreševljaković: „Bektić je bio rođeni umjetnik”. Vidi H. Kreševljaković, Esnaf i obrti u starom Sarajevu, Sarajevo 1958, str. 103-104.

Jedna stranica Mushafa sa interlinearnim turskim prevodom.

Posljednje dvije stranice Mushafa kadije Muhameda Bošnjaka, iz 1732/33 g. sa zapisom o prepisu i uvakufljenju.

Prve dvije ukrašene stranice rukopisa kaligrafa Filiberije.

Kronogram o uspostavljanju nizama u Bosni 1864. godine.

Kopija natpisa sa šadrvana u Begovoj džamiji iz 1893. godine.

Šadrvan u unutrašnjosti Ulu-džamije u Brusi.

Postolje čiraka u Begovoj džamiji sa imenom majstora i datumom izrade, 1896.
godina.

Čirak u Begovoj džamiji. Rad majstora Bektića.

SUMMARY
SOME INSCRIPTIONS AND WRITINGS ON OBJECTS
BELONGING TO HUSREFBEY'S WAQF IN SARAJEVO

In this short article some inscriptions and writings on Gazi Husrefbey's buildings and objects in possession of this waqf are presented. These are the following seven inscriptions:

- Mushaf with interlinear turkish translation, from the XVII-th century.
- Mushaf with the writing written by the transcriber, the waqif at the same time, qadi in Bosanski Brod, Muhamed Bošnjak, from the year 1145 (1732/33).
- The writing on mushaf transcribed by Filibeli Muhamed in the year 1198 (1783/84).
- The writing on mushaf transcribed by Ibrahim, Omer's son in 1208 (1793/94).
- The chronogram concerning the establishing of nizam in Bosnia in 1281 (1864).
- The chronogram about the building of the Shadrwan (the fountain) in the courtyard of the Husrefbey's Mosque, in the year 1311 (1893) and
- The writings on candlesticks in the same Mosque, made in 1314 = 1896.